

REKODIFIKACE OBČANSKÉHO PRÁVA V ČR

THE NEW LEGAL REGULATION IN THE CZECH CIVIL CODE

Hana Kelblová

Anotace:

Příspěvek se zabývá problematikou rekodifikace českého občanského zákoníku, zejména v části týkající se právní subjektivity osob. Pojednává o celkové koncepci nového občanského zákoníku a o změnách, které přinese v oblasti soukromého práva.

Klíčová slova:

občanské právo, rekodifikace, právní subjektivita,

Abstract:

The article deals with new legal regulation in the Czech Civil Code in the area of legal subjectivity of the persons. It deals with general conception of the new Civil Code and about the changes this will cause in the area of private law.

Keywords:

the Czech Civil Code, new legal regulation, legal subjectivity,

ÚVOD

Cílem tohoto příspěvku je zhodnotit stav platné právní úpravy soukromého práva v ČR, zejména v oblasti platného občanského zákoníku. Dále pak naznačit změny, které pro oblast soukromého práva vyplývají z Věcného záměru předpokládané rekodifikace občanského zákoníku v ČR, které byly projednány v odborných komisích Legislativní rady vlády.

V současné době je české soukromé právo představováno především občanským zákoníkem, zákonem o rodině, obchodním zákoníkem, autorským zákonem, zákonem o cenných papírech, zákonem práce a dalšími právními předpisy pro něž je společné, že upravují soukromé, rodinné či majetkové poměry fyzických či právnických osob.

Stěžejním předpisem by v oblasti soukromého práva měl být občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., v platném znění. Je možné konstatovat, že tento zákon je natolik zatížen úmysly zákonodárců z počátku 60. let, že v dnešní době nemůže obstát jako základní právní předpis soukromého práva. Platný občanský zákoník měl, v době svého vzniku, sloužit k upevnění socialistických a jiných společenských vztahů, k rozbití propracovaného a uceleného systému soukromého práva, k narušení vztahů soukromého vlastnictví, k rozšíření možností regulace a zásahů státních orgánů do soukromých poměrů osob. Řada dílčích novel občanského zákoníku, která vznikla po roce 1989, odstranění nežádoucího stavu nepomohla, lze spíše říci, že naopak. Zároveň také, v průběhu 90. let, sílila snaha zajistit aproximaci českého práva právu EU. Bohužel tyto novelizace spíše prohloubily chaotické uspořádání občanského zákoníku. Například zcela nesystematicky byla zařazená novela týkající se vzniku smluv, nebo nová právní úprava spotřebitelských smluv. Přijetím obchodního zákoníku v roce 1991 vznikl vlastně paralelní a mnohdy duplicitní právní předpis soukromého práva, přestože formálně je vydáván za předpis speciální vůči obecnému občanskému zákoníku. Stejně tak duplicitně se chová právní úprava některých institutů v zákoníku práce, které jsou paralelně

upraveny i v občanském zákoníku. Asi nejvíce je zaostávání právní úpravy za společenskou realitou patrné v oblasti rodinného práva, byť rozsáhlá novela zákona o rodině z roku 1998 se snažila odstranit alespoň ty nejpalčivější nedostatky. Výsledkem pak je soukromé právo nejednotné, roztržité a nekonzistentní.

V průběhu 90. let sílily požadavky na to, aby občanský zákoník, byl rekodifikován a zároveň, aby byl koncipován tak, aby skutečně plnil sjednocující funkci v oblasti celého soukromého práva po obsahové stránce i zavedením jednotné právní terminologie, která by odpovídala české právní tradici i evropským zvyklostem. Za východisko pro zpracování věcného záměru rekodifikace sloužil vládní návrh občanského kodexu z roku 1937.

Odborná diskuse formulovala některé základní cíle, které by nová právní úprava měla dosahovat. Prvořadým cílem by měla být ochrana takové společenské hodnoty jako je individuální svoboda jednotlivce a jeho možnost dosahovat uspokojení potřeb svých i své rodiny. Zdůrazněn bude princip ochrany slabší strany, ať už se bude jednat o zaměstnance, spotřebitele nebo nezletilé dítě. Nový občanský zákoník by měl splnit skutečnou nikoliv jen proklamovanou funkci sjednocujícího právního předpisu v oblasti soukromého práva. Za tím účelem zde bude provedena úprava obecných soukromoprávních institutů jednotná pro celé soukromé právo.

Dalším cílem nové právní úpravy bude i snaha o srozumitelnou a jasnou formulaci právních norem s ohledem na to, že se zákonem pracují nejen odborníci, ale je určen i pro laiky a měl by tedy být stručný a jednoznačný. Přednost bude dána dispozitivnímu charakteru právních norem, samozřejmě s výjimkou takových otázek jako je právní subjektivita a rodinné poměry osob. Nový občanský zákoník bude postaven na tradičních zásadách soukromého práva jako je zákaz zneužití práva, ochrana vlastnictví, ochrana dobré víry apod.

I.

Celou koncepci rekodifikace občanského práva v ČR je možné popsat v následujících bodech:

1. Dnes platný občanský zákoník č.40/1964 Sb. bude úplně zrušen a nahrazen novým.

2. Bude nadále zachován dualismus českého soukromého práva, tj. obchodní zákoník nebude zrušen, ale jeho obsah bude redukován tak, že závazková část bude obsažena komplexně v občanském zákoníku. Závazkové právo bude tak sjednoceno v občanském zákoníku a odstraní se tak dosud zdvojená úprava týčž právních institutů jako je např. prodlení, promlčení, odpovědnost, i smluvních typů jako je např. kupní smlouva, smlouva o dílo atd. . Úprava hospodářské soutěže a nekalé soutěže bude také v nezměněné podobě přesunuta do občanského zákoníku a to, kromě jiného, i z důvodu ochrany spotřebitele.

V obchodním zákoníku zůstane zejména právní úprava obchodních společností a instituty týkající se výhradně podnikatelů např. smlouvy, které se uzavírají jen mezi podnikateli. V úvahu přichází smlouva o prodeji podniku, smlouva o tichém společenství apod.

3. Zákon o rodině bude také celý zrušen a úprava rodinného práva bude začleněna do občanského zákoníku.

4. Do občanského zákoníku bude zařazena i právní úprava týkající se občanských sdružení a úprava nadací. Dosud speciální zákony, které se tímto zabývají, tj zákon č.83/1990 Sb., o sdružování občanů a zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, budou zrušeny.

5. Zákoník práce zůstane zachován a to z toho důvodu, že se v pracovním právu prolínají soukromoprávní i veřejnoprávní prvky, navíc se jedná o poměrně rozsáhlou, složitou

a sociálně významnou součást českého právního řádu, která si jistě zaslouží samostatný kodex. Rekodifikací občanského zákoníku bude, podobně jako v případě obchodního zákoníku, odstraněna v zákoníku práce zdvojená právní úprava některých ustanovení jako např. úprava právních úkonů v § 240 ZP, úprava smluv v §244 ZP či úprava neplatnosti právních úkonů v §242 ZP.

6. Úprava speciálním zákonem zůstane zachována i v případě zákona o mezinárodním práv soukromém a procesním, dosud platný zákon č. 97/1963 Sb.

7. Dojde i ke změně zákona o cenných papírech č.591/1992 Sb., kde budou zrušena ustanovení týkající se smluv o cenných papírech a budou začleněna do občanského zákoníku. Ze zákona o cenných papírech se tak stane předpis pouze veřejnoprávního charakteru, ale zůstane samostatným právním předpisem s ohledem na rychlý vývoj v této oblasti a potřeby stále modernizace právní úpravy.

8. Stejně tak z autorského zákona / zákon č.121/2000 Sb./ bude vyňata licenční smlouva a komplexně upravena v občanském zákoníku. Jinak autorský zákon zůstane zachován v samostatné podobě. Bude tomu tak i v případě práva vynálezeckého i právní úpravy ochranných známek.

II.

Nový kodex by měl být systematickým a logicky provázaným základem celého soukromého práva. Systematika bude obsahovat čtyři základní okruhy: obecná ustanovení, rodina, majetková práva a smlouva. V obecné části by měly být, kromě jiného, upraveno právní postavení subjektů, tedy fyzických, právnických osob a podnikatelů, jejich právní subjektivita a zastoupení. Dále pak právní skutečnosti a promlčení. Druhá část – rodinné právo, bude obsahovat úpravu manželství, příbuzenství, poručenství a registrovaného partnerství. Třetí část bude věnovaná absolutním majetkovým právům, tedy věcným právům a dědictví. Část čtvrtá se bude zabývat závazkovým právem a to jak závazky ze smluv, tak i závazky z deliktů.

V další části příspěvku se budu zabývat návrhem týkajícím se právní subjektivity osob. Je možné konstatovat, že nedojde k zásadním odchylkám od dosavadní právní úpravy, která se zatím v praxi osvědčila.

Občanský zákoník bude nadále pracovat s pojmem fyzická osoba, ale často bude používat v textu zákona pojem člověk. Zajímavá změna bude učiněna v oblasti možnosti činnosti právních úkonů nezletilými. Bude zakotvena možnost, aby zákonný zástupce udělil nezletilému souhlas k samostatnému provozování podniku nebo jiné obdobné výdělečné činnosti. K platnosti tohoto souhlasu bude vyžadováno přivolení soudu, které pak bude nahrazovat podmínku dosažení určitého věku, která je jinak nutná pro výkon samostatné výdělečné činnosti. Dále může zákonný zástupce udělit nezletilému souhlas, aby pro jiného provedl jednotlivou službu či jiný výkon, nebude-li to škodit zdraví, morálce nebo vzdělávání nezletilého. Pak bude nezletilý způsobilý k právnímu jednání spojenému s takovým závazkem.

Dojde k širší a ucelenější úpravě osobnostních práv a jejich ochrany. Do zákoníku budou zařazeny, kromě ochrany života, zdraví a tělesné integrity, také podmínky zásahů do nich, vázané na předchozí souhlas dotčené osoby, která musí být předem srozumitelně poučena o povaze zásahu a jeho možných následcích. Zásah do tělesné integrity člověka bude vázán na jeho souhlas, zároveň bude stanoveno kdy výjimečně lze zákrok provést i proti vůli pacienta, či bez nutnosti vyžádat si souhlas. Ochrana lidské důstojnosti se bude výslovně vztahovat i na jeho tělo po smrti, zahrnující nesouhlas s pitvou či s užitím orgánů těla pro transplantační či vědeckovýzkumné účely. Souhlas zemřelé osoby bude předpokládán, pokud

by člověk nesouhlasil s odebráním orgánů ze svého těla po smrti, musí projevit výslovný nesouhlas ještě za svého života. Za tím účelem by měl být zřízen elektronický registr nesouhlasů, spravovaný pravděpodobně ministerstvem zdravotnictví. Souhlas nezletilých osob a osob bez právní způsobilosti nebude předpokládán. Zákoník nebude obsahovat ustanovení o lidském plodu a to zejména z toho důvodu, že není dosud z hlediska práva vyjasněno, čím lidský plod vlastně je. Bude zřejmě nutné, aby tuto otázku vyřešili nejprve jiné vědní disciplíny než právo.

Nový občanský zákoník se bude komplexněji zabývat i ochranou osobnostních práv. stejně jako dosud bude poskytována ochrana právům člověka na jeho jméno, čest a důstojnost, dobrou pověst a soukromí. V rámci ochrany soukromí budou chráněny dokumenty osobní povahy / písemnosti, obrazové, zvukové záznamy/ a stejně tak i informace o soukromí a aktivitách člověka. Již udělený souhlas s použitím soukromých dokumentů může člověk odvolat, samozřejmě s povinností případné odpovědnosti za škodu, která v důsledku toho vznikne. Způsoby ochrany osobnostních práv zůstanou nezměněny, včetně práva na přiměřené zadostiučinění nemajetkové újmy. Ochrany cti člověka po jeho smrti se však bude moci domáhat širší okruh osob než je tomu dosud. Dokonce by i dědicové měli mít možnost vymáhat přiměřené zadostiučinění za újmu nemotné povahy.

III.

Podstatnější změny, než úprava fyzických osob, dozná právní úprava osob právnických. Termín právnická osoba nebude měněn, vzhledem ke své vžitosti. Změny budou spočívat především v tom, že do občanského zákoníku budou zahrnuty dosud speciální zákonné úpravy. Občanský zákoník by tak měl splnit svoji funkci sjednocujícího právního předpisu. Stanoví společné podmínky vzniku a zániku právnických osob, vyjde přitom z tradičního rozdělení právnických osob na korporace /osoby vytvořené členskou základnou/ a nadace / osoby spravující účelově určený majetek/. Bude zachová registrační princip vzniku právnických osob s respektem ke stávajícím výjimkám jako je např. volné zakládání odborových organizací. Občanský zákoník upraví vznik, přeměny i zánik právnické osoby, včetně likvidace. Nově koncipována bude i odpovědnost statutárních orgánů, které budou za právnickou osobu jednat nikoliv přímo, tak jako je tomu dosud, ale jako její zástupci.

Bude zrušen zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a nadále budou za obecně prospěšným účelem humanitárním, kulturním, vědeckým apod., zakládány pouze nadace. Již založené obecně prospěšné společnosti budou ponechány a do svého zániku se budou řídit dosavadní právní úpravou, tedy zákonem o obecně prospěšných společnostech.

Bude zrušen zákon o sdružování občanů č.83/1990 Sb. a zakládání spolků bude upraveno v novém občanském zákoníku.

Nový občanský zákoník dále bude definovat pojem podnikatel a to jako osobu fyzickou či právnickou, která fakticky provozuje podnikání, bez ohledu na to zdali má podnikatelské oprávnění či nikoliv. Tato koncepce je předkládána s ohledem na ochranu spotřebitele, pokud vstupuje do smluvních vztahů s podnikateli. Paradoxně by pro osoby neoprávněně podnikající platil méně přísný odpovědnostní režim vůči spotřebiteli, kdyby tato právní úprava zde nebyla. Tomuto negativnímu jevu se snažila zabránit i novela obchodního zákoníku v §3a, kde je stanoveno, že povaha nebo platnost právního úkonu není dotčena tím, že osobě je zakázáno podnikat nebo že nemá podnikatelské oprávnění. Zároveň odpovídá za škodu způsobenou tímto neoprávněným podnikáním.

Závěrem je možné vyjádřit naději, že navrhovaný občanský zákoník, včásti věnované právní subjektivitě osob, splní očekávání nejen odborné veřejnosti ale i běžných občanů, a bude skutečně plnit funkci logického, jasného a srozumitelného právního předpisu, který bude integrovat celou oblast soukromého práva v ČR.

Literatura:

Věcný záměr občanského zákoníku. [online] 30.10.2003, [cit. 1. června. 2004], server Juristic.
www.juristic.cz

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Kontaktní adresa autora:

JUDr. Hana Kelblová

Ústav práva PEF MZLU Brno

Tel: 545 136 024

e-mail: kelblova@mendelu.cz